

izvirni znanstveni članek

UDK 327.3:070(497.4 Ljubljana)"1902"
prejeto: 26. 2. 2002

Irena Gantar Godina

dr. zgodovinskih znanosti, docentka, znanstvena svetnica, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Ljubljana – gostiteljica 4. vseslovenskega časnikarskega kongresa maja 1902

IZVLEČEK

Dvoje zborovanj slovanskih časnikarjev, ki so se začela 1898 v Pragi in potekala vse do 1912, je bilo tudi v Ljubljani; eno leta 1902 in drugo 1908. Prispevek govori o srečanju slovanskih časnikarjev v Ljubljani maja 1902, o pripravah mestnih in deželnih oblasti, poteku srečanja, delu in sprejetih resolucijah, spremljanju in reakcijah oblasti in prikaže komentarje slovenskih in drugih slovanskih časnikov.

KLJUČNE BESEDE

vseslovanstvo, slovanska vzajemnost, novinarji, kongresi

SUMMARY

LJUBLJANA – HOST OF THE 4TH PAN-SLAV JOURNALISTIC CONGRESS IN MAY 1902

Two of the conventions of Slav journalists, which started in Prague in 1898 and were in course until 1912, were held in Ljubljana; one in 1902 and the other in 1908. The contribution is about the meeting of Slav journalists in Ljubljana in May 1902, the preparations of the municipal and provincial authorities, the course of the meeting, the work and the adopted resolutions, the following and the reactions of the authorities; it also surveys comments of Slovene and other Slav newspapers.

KEY WORDS

Pan-Slavism, Slav mutuality, journalists, congresses

V ideji t.i. "nove češke politike", ki jo je promoviral mladočeški politik dr. Karl Kramář po razhodu mladočehov z Masarykovimi realisti leta 1893, so mladočehi videli možnosti postavljanja novih temeljev sodelovanja med avstrijskimi Slovani. Novo slovansko politiko je Kramář teoretično utemeljil že leta 1895 in kasneje 1899 z razpravama o češkem državnem pravu¹ oziroma prihodnosti Avstrije.² V praksi pa so novo češko in slovansko politiko napovedali s sestankom Čehov in Poljakov leta 1897, ko so bili obnovljeni oziroma na novo postavljeni odnosi med tema narodoma. Vseslovansko sodelovanje naj torej ne bi bilo le nadaljevanje sodelovanja iz leta 1848, marveč predvsem tesnejše sodelovanje avstrijskih Slovanov; hkrati bi se skozi to lahko uveljavljala tudi nova in drugačna politika Avstrije do Rusije. Kramář je verjel, da bi tesnejše sodelovanje Avstrije z Rusijo pripomoglo tudi k večji neodvisnosti Avstrije od Nemčije.³

Z vseslovanskim kongresom maja 1898, ki so ga Čehi organizirali v Pragi, so avstrijski Slovani sprva nameravali proslaviti predvsem 50. obletnico prvega vseslovanskega kongresa v revolucionarnem letu 1848, Čehi pa tudi 100. obletnico rojstva Františka Palackega, utemeljitelja suverenejšje politike Čehov do Nemcev. Kmalu je postalo jasno, da je kongres leta 1898 vsebinsko in organizacijsko presegel obeleževanje obletnic; tudi zato je lahko kongres leta 1898 prerasel v gibanje, ki ga je kasneje Karl Kramář poimenoval novoslovanstvo, nemški poročevalci pa neoslavizem.

Istočasno je v Pragi potekal tudi prvi vseslovanski kongres slovanskih časnikařev,⁴ ki se je napovedoval že nekaj časa skozi mnoge zapise nezadovoljnih slovanskih časnikařev, tudi slovenskih, ki so zahtevali posebno slovansko časopisno agencijo, neodvisno od nemških in posebej židovskih. Zahtevali so poseben slovanski časnik, tiskan v nemškem jeziku, ki bi kot neodvisno glasilo izhajal na Dunaju. Na ta način bi nemško govoreče državljane sicer nagovarjali v nemškem jeziku, toda v slovanskem duhu. Na Slovenskem je bil med najbolj gorečimi zagovorniki te ideje Fran Podgornik, ki se je za izdajanje takega časopisa v "svojem" Slovanskem svetu zavzemal že več let.

1 Das Bohmische Staatsrecht, Zeit 1895, No. 59, 60, 61 in 62.

2 L'avenir d'Autriche. *La Revue de Paris*, 1899.

3 Podobno je na Slovenskem razmišljal J. E. Krek, čeprav ne tako neposredno, leta 1899.

4 Rasto Pustoslemšek je v svojem memoarskem zapisu postavil kongres v Ljubljani v leto 1903. Toda kongresi so si sledili: 1. kongres v Pragi 1898, 2. kongres 1899 v Krakovu, 3. kongres 1901 v Dubrovniku, 4. kongres 1902 v Ljubljani, 5. kongres 1903 v Plznu, 6. kongres 1904 v Zakopanih, 6. kongres 1905 v Opatiji, 7. kongres 1906 v Uherške Hradište, 8. kongres 1908 v Ljubljani, 9. kongres 1910 v Sofiji, 10. kongres 1911 v Beogradu in leta 1912 11. kongres v Pragi.

Podgornik je bil prepričan, da bi z osrednjim slovanskim časopisom Slovani dosegli enotnost in skupen program. Prepričan je bil tudi, da slovansko časopisje nima toliko moči in vpliva kakor nemško, čeprav ima vsak slovanski narod "celo ob neugodnih razmerah" že enega ali več dnevnikov pa tudi tednikov, nekatere tudi le za lokalne potrebe. Vzrok je videl predvsem v literarnem separatizmu Slovanov, "ki ne sega dalje nego do mej dotičnega naroda... Slovanskih novin ne čitajo vsi Slovani, temveč le posamični slovanski narodi, in največji in najboljši slovanski dnevnik nima drugega občinstva nego tisto, katero pripada dotičnemu narečju."⁵ V drugačnem položaju je bilo nemško časopisje na Dunaju, kjer je imela vsaka nemška stranka vsaj en dnevnik ali tudi tednik. In prav to časopisje je bilo Slovanom krivično in neobjektivno, "pristransko v političkem in nacionalnem pogledu",⁶ brali pa so jih pripadniki vseh narodov. Prav zato je Podgornik zahteval neko osrednje glasilo, ki bi položaj nekoliko uravnotežilo.

Podobno je razmišljal tudi češki politik in publicist Josip Herold. Po poročilu Slovenskega naroda je "na nekem shodu" poudaril, da ima nemško časopisje bistveno prednost pred slovanskim ravno v dobri organiziranosti. Slovani bi zato potrebovali časopis, ki bi obravnaval in pojasnjeval "faktične razmere vseh slovanskih narodov" z nalogo "dokazovati upravičenost njih teženj". Tudi Herold se je zavzemal za slovanski časopis v nemškem jeziku, ki bi bil namenjen predvsem seznanjanju nemško govorečih državljanov o dogajanjih med Slovani, o njihovih dosežkih, težavah in uspehih. Tak časopis, je menil Herold, bi prisilil tudi druge časopise, da bi o Slovanih pisali bolj objektivno.⁷

Po prvem časnikařskem shodu maja 1898 so si zaporedoma sledili: drugi v Krakovu, tretji v Dubrovniku in četrti v Ljubljani, vse do zadnjega, leta 1912 v Pragi.

Za Ljubljano in Slovence prvič, za slovanske novinarje pa že četrtič so se na vseslovanskem shodu v Ljubljani sredi maja 1902 zbrali predstavniki skoraj vseh v Avstriji izhajajočih slovanskih časnikařev. Sklep o tem so sprejeli na 3. shodu slovanskih časnikařev leta 1901 v Dubrovniku.⁸

Med slovanskimi časnikaři že uveljavljeni in popularni ljubljanski župan Ivan Hribar ni hotel

5 Kje je osrednji organ avstroogrskih Slovanov? *Slovanski svet*, 1897, št. 8, str. 118.

6 Prav tam.

7 Potreba nemškega časopisa za Slované. *Slovenski narod*, 9. 2. 1898, št. 31.

8 III. shoda v Dubrovniku so se udeležili Jakob Dimnik, urednik Učiteljskega tovariša, Evgen Lampe, urednik Slovenca, pater Tatin (?), predstavnik revije Dom in svet, ter Andrej Gabršček, urednik Soče.

izpustiti priložnosti, da se Ljubljana pokaže kot gostoljubno in slovanski ideji naklonjeno mesto. Zato je ljubljanski občinski svet o organizaciji shoda razpravljal že 4. marca 1902. Na seji je Hribar posebej poudaril, da Ljubljana kot gostiteljica nikakor ne sme zaostajati za Dubrovnikom in Krakovom, kjer so za udeležence in shod dobro poskrbeli. V predračunu za leto 1902, sprejetem 15. februarja 1902, financiranje časnikarskega kongresa ni bilo predvideno. Hribar je zato predlagal, naj občinski svet v ta namen odobri 6000 kron kredita iz blagajniških pribitkov, čemur je nasprotoval občinski svetovalec Fran Lenče. Menil je, da so Krakovčani lahko oddelili več sredstev, saj je "Krakov pač večje in premožnejše mesto" in predlagal 4000 kron, kar je občinski svet soglasno sprejel.⁹ Toda predvidena vsota ni zadoščala, zato so morali avgusta 1902 občinski svetovalci izglasovati še dodatnih 1000 kron.¹⁰

Na občinski ravni so priprave potekale navdušeno in z veliko mero naklonjenosti shodu, kranjska deželna vlada in njeno predsedstvo pa sta imela s tem velike skrbi. Kranjski deželni predsednik Viktor Hein je že 5. aprila 1902 dobil z notranjega ministrstva z Dunaja dopis, s katerim so ga obvestili, da jim je znano, kaj se pripravlja v glavnem mestu Kranjske. Poudarili so, da je osrednji problem, zaradi katerega so pisali, dejstvo, da je "Hribar, ki z veliko vnemo vodi priprave, poslal številna vabila tudi v Rusijo. Zato naprošamo Vašo ekselenco, naj tej zadevi posveti veliko pozornosti in naj me s svojimi opažanji o danem primeru takoj seznanj." ¹¹ Kranjsko deželno predsedstvo je 10. aprila 1902 obvestilo notranje ministrstvo na Dunaju, da bo v Ljubljani "potekal IV. kongres slovanskih novinarjev Avstrije", na katerega so organizatorji povabili večje število novinarjev. V dopisu je kranjski deželni predsednik notranje ministrstvo zaprosil za natančne podatke o tistih povabljenih, ki jih bodo morali kontrolirati na politični in na državnopolitični osnovi. Poudaril je, da jim bodo koristili vsi podatki, ki so pomembni oziroma "posebej zanimivi z državno-polijskega stališča".¹²

Podatke o povabljenih na ljubljanski kongres so poslale policije iz Prage, Lvova, Brna¹³ in Zadra,¹⁴ medtem ko so iz Černovic¹⁵ in Opave¹⁶ dobili obvestilo, da se iz tamkajšnjih dežel shoda v Ljubljani ne bo udeležil nihče. V policijskem poročilu

iz Prage so posebej poudarili, naj bodo "s policijskega stališča posebej opazovani sodelavci časopisa Narodni Listy Gregr, Holeček in Hovorka; prav tako naj bodo posebej pozorni na ustanovitev slovanskega Informacijskega-korespondenčnega Biroja v Pragi in na propagando za uveljavitev slovanske liturgije v vseh cerkvah slovanskih dežel Avstrije".¹⁷ Napovedali so, da se bodo ljubljanskega kongresa udeležili predstavniki naslednjih listov: mladočeškega *Narodni listy* (P. Gregr, J. Holeček, I. Hovorka, A. Mršтик), staročeških *Hlas naroda* (J.U.C. Žak in vitez von Lhotak), *Politik* (Rajmund Cejnek, Jaroslav Kampr, Johann Pospišil) in *Narodni Politika* (J. Kadner in Toužinsky), predstavnik *Katolicki listy* (J. Kratochwill), časopisa realistov *Čas* (Johann Langner) in *Radikalni listy* (Fučik).

Iz Lvova so poslali naslednji seznam predvidenih udeležencev: Bronislaw Laskownicki, sekretar poljskega novinarskega društva, Kazimir Zielonka, sodelavec *Nowe slowo Polskie*, sodelavec lvovskega *Amts-Zeitunga* dr. Kazimir Ostaszewski-Baranski, "magistratsekretar in šef redakcije" *Dzennik Polski* Clemens Kolakowski, sodelavec *Gazeta Narodowa* Sigismund Skirmunt.¹⁸ Pri tem so poudarili, da o navedenih časnikarjih "nimajo nobenih posebnih zaznamb v policijskih zapisnikih".¹⁹

Poseben dopis je kranjskemu deželnemu predsedstvu poslala tržaška mestna uprava in v njem poročala o bivšem duhovniku Antona Jakiću, uredniku in izdajatelju lista *La pensa Slava*. Ljubljancane so opozorili, da je bil 42-letni Jakić že večkrat kaznovan, da "časti panslovanske in rusofilske tendence", da se "ukvarja s staroslovansko liturgijo in se zavzema za ortodoksijo, za prestop v pravoslavno cerkev". Tržačani so se za kongres zelo zanimali, saj namrevajo na njem, sodeč po poročilih o predstoječem kongresu, "obravnavati vprašanja, ki se tičejo interesov našega upravnega področja in vprašanja moralne in materialne podpore Slovanov v Istri". Zato so kranjsko deželno predsedstvo pozvali, naj jim poroča o poteku kongresa, o sprejetih sklepih in siceršnjih "opažanja vrednih stvari". Posebej so poudarili, da je "na podlagi poročila 10. aprila Z 1368 (je) samo Anton Jakić²⁰ potreben posebne pozornosti... iz političnih in državno-polijskih stališč."²¹ Ob tem so navedli izjavo Andreja Gabrščka "kot urednika Soče in Primorca", da je Jakić sicer "extremni nacionalni liberal, kar se kaže v boju proti kleru...", vendar pa nje-

⁹ Zapisnik tajne seje občinskega sveta ljubljanskega, 4. 3. 1902, ZAL, Rokopisne knjige Ljubljane, 107, Cod III, 59, 60.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ ARS – FDP, No. 1368/pr, brez datuma.

¹² Prav tam.

¹³ ARS – FDP, Z 2708, 13. maj 1902.

¹⁴ ARS – FDP, No. 2175, 11. maj 1902.

¹⁵ ARS – FDP, No. 1970, 18. maj 1902.

¹⁶ ARS – FDP, No. 1207, 6. maj 1902.

¹⁷ ARS – FDP, Statthalterei-Praesidium in Bohmen, Prag, 10. maj 1902, No. 6742, No. 1368/pr, brez datuma.

¹⁸ ARS – FDP, Regierungsrath und Polizei Direktor zu Lemberg, 7. Mai 1902.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Bivši duhovnik, rojen v Makarski, živel v Barkovljah pri Trstu. Večkrat obsojen na krajše zaporne kazni, enkrat na 8 mesecev.

²¹ ARS – FDP, 1368/pr, brez datuma No. 1117, Triest, 8. Mai 1902.

gova dejavnost, zveze in pomen tega v lokalno politiko bojov vpletenega novinarja, se zdi, da ne potrebuje državno-policijskega nadzora." Občutljivost oblasti glede Jakića in "propagiranja" staroslovanske liturgije je bila posledica zahteve urednika splitskega lista *Jedinstvo*, ki je na 3. kongresu v Dubrovniku leta 1901 posebej izpostavil to vprašanje in celo zahteval, naj udeleženci o tem sprejmejo resolucijo. Zadrška uprava je ob tem protestirala in poudarila, da so organizatorji posebej zagotovili, da na kongresu ne bo političnih vprašanj.²²

Kranjsko deželno predsedstvo je moralo na Dunaj poslati podroben program kongresa.²³ Posebej so omenili udeležbo politično zelo sumljivega in po vsej državi nezaželenega Stjepana Radića, ki je skupaj z Dimitrijem Nikolajevičem Vergunom na Dunaju izdajal panslavistično naravnani list *"Slavjanski vek"*. Tako v Zagrebu kot v Pragi in Ljubljani je imel "znani panslavistični literat" in "agitator" Stjepan Radić poseben "dosje". Že pred sho-

*Hrvaški politik Stjepan Radić.
(ZAL, Fotoeka, a.e. A4-1-512)*

dom so ljubljanske oblasti iz Prage²⁴ prejele Radićev življenjepis in oris njegovega delovanja v Pragi. Poudarili so, da je pisal za *Narodni listy*, za časopis *Česka demokracija* in za druge. Iz Zagreba je dobila deželna oblast obvestilo, da v Ljubljano prihaja "sodelavec lista *Slavjanski vek*, agitator S. Radić".²⁵ Ljubljanska in deželna oblast sta zato Radićevo bivanje v Ljubljani budno spremljali.²⁶

Organizatorji kongresa so morali deželni vladi zagotoviti, da bodo vabila poslali samo "slovanskim časnikarjem v Avstro-Ogrski monarhiji", njej pa kasneje naznanilo z natančnimi podatki o povabljenih. Predsednik pripravljalnega odbora Evgen Lampe, urednik Slovenca, in tajnik Ivan Štefe sta vladi zagotovila, da se bo "na komercu in banketu svirala vojaška godba in pele se bodo že cenzurirane pesmi". Napovedala sta govore Hovorke, Gregra in Preissa, Lewickega in Radića. Preiss naj bi govoril o "narodnogospodarskih stikih slovanskih narodov", Lewicki o "idealizmu slovanskega bratstva, kakor se kaže pri pisateljih Vodniku, Gunduliću, Puškinu in Mickiewiczu", Radić pa naj bi govoril o "časnikarskih učnih tečajih".²⁷

15. maja 1902 so poslali dodatno naznanilo, da bo na shodu govoril tudi poljski predstavnik Marian Zdziechowski o "Idea slowianska u Polace". Istega dne je deželno predsedstvo izdalo dovoljenje s pripombo, da "se izpolnjujejo vsi zadevni policijski predpisi in da se pravočasno semkaj prilože načrte dotičnih govorov, v slučaju namreč, da po svoji vsebini niso običajne napitnice".²⁸

Kongresa se je udeležilo okrog 150 predstavnikov slovanskih listov, od tega 36 Čehov, 22 Poljakov, 9 Slovakov in 16 Hrvatov,²⁹ med temi tudi predstavnik iz Bosne in Hercegovine Ivan Šarić, urednik *Vrhbosne*. Hrvati so štelili k svojim predstavnikom tudi dr. Gustava Gregorina, urednika tržaške *Edinosti*. Iz Trsta sta sodelovala tudi M. Cotić in duhovnik Štamberger. Predstavnikov slo-

²⁴ ARS – FDP, Polizeidirektion Prag, No. 6445, 21. april 1902.

²⁵ ARS – FDP, Dopis iz Zagreba, 21. 3. 1902.

²⁶ Zanimalo jih je predvsem vprašanje, koliko ruskih krožkov je bilo na Kranjskem že ustanovljenih. Po Radićevih podatkih, objavljenih v *Slavjanskem Veku*, naj bi ruske krožke kljub prepovedim obiskovalo že okrog 150 ljudi. O vsem tem je deželno predsedstvo poročalo na Dunaj s podarkom, da ruski krožki delujejo "kljub prepovedim".

²⁷ ARS – FDP, Dopis št. 1974, brez datuma.

²⁸ Prav tam.

²⁹ V Ljubljano so pripotovali Juraj Biankini in Vinko Kisić za *Narodni list*, Ksaver Šandor Gjalski (*Vienac*), Lav Mazzura (*Hrvatska Misao*), Milivoj Dežman (*Društvo hrvaških književnikov*), Matko Mandić (*Naša Sloga*), Frano Supilo (*Novi list*), Augustin Harambašić (*Hrvatska*), Josip Pasarić, Marija Jurić Zagorka in Milan Heimrl (*Obzor*), Rihard Katalinić Jeretov (*Narodni list, Opatija*), Ivan Dobravec Plevnik (*Virovitičanin*), Perošlav Ljubić (*Podravec*), Stjepan Radić, Ante Tresić-Pavičić ter odvetnik Petar Magdić.

²² ARS – FDP, Dopis iz Zadra, No. 1752/pr, 2. april 1902, AS.

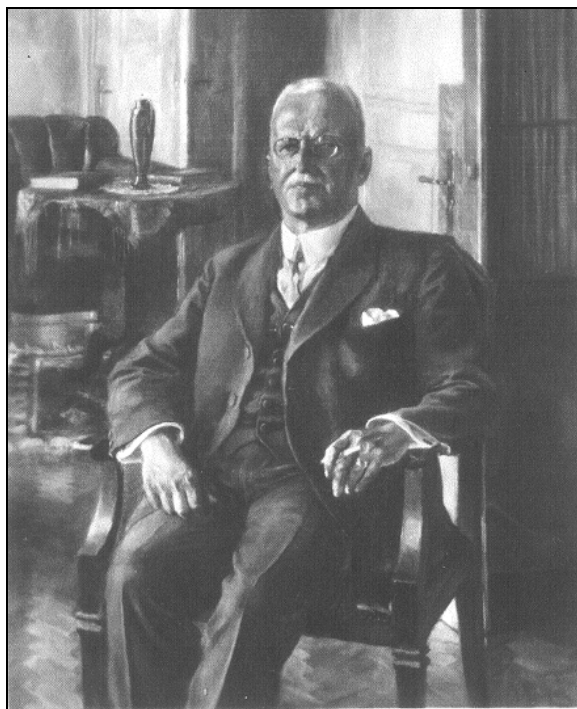
²³ ARS – FDP, Dopis št. 14521, brez datuma.

vanskih listov zunaj meja monarhije ni bilo, čeprav se je sprva prijavil srbski novinar Antun Fabris. Izjema je bil le ruski publicist Dimitrij Nikolajevič Vergun. Predstavniki slovenskega tiska so bili "domalega vsi zastopani iz vseh delov naše domovine", je z zadovoljstvom ugotovila Soča,³⁰ ki je v poročilih omenjala tudi pet (5) ruskih predstavnikov.³¹

V Ljubljano so začeli prihajati že dan prej. Predstavniki pripravljalnega odbora, zastopniki občinskega sveta, deputacija dam, predstavniki društev Sokol, Ljubljana, Zidarsko in tesarsko društvo, društvo Slavec ter predstavnik Slovansko krščanske socialne zveze, so jim priredili slavnosten sprejem, na katerem je spregovoril dr. Karel Triller. Med drugim je v slovanskih časnikarskih kongresih videl kar "vseslovanski parlament, v katerem govori vsak v svojem maternjem jeziku, in vsi se razumemo".³² Odgovoril mu je predstavnik poljskih novinarjev Michal Czillinsky.

*Politik Gustav Gregorin (1860-1942).
(ZAL, Fototeka, a.e. A4-1-157)*

*Politik gospodarstvenik in odvetnik Karel Triller
(1862-1926). (ZAL, Fototeka, a.e. A4-1-650)*

Istega dne so v Narodnem domu priredili tudi t.i. slovanski večer. Uvod v slavnostni "komerc" je bil koncert pevskega društva Smetana iz Plzna, po koncertu pa so nadaljevali z napitnicami in slavnostnimi govori. Govorili so predstavniki vseh delegacij: dr. Triller je posebej pozdravil ženske udeleženke, ki so "kongres polepšale". Dr. Lampe je navzoče pozval, naj "pozabijo na razlike in delitve" ter naj "iščejo tisto, kar slovanske narode združuje in povezuje". Med drugim je poudaril, naj se uresniči želja, da bodo časopisi "v prvi vrsti slovanski, politika slovanska in vse naše teženje kulturno slovansko".³³ Govorili so tudi češki narodni socialist dr. Karol Baxa, Poljak dr. Kazimir Ostaszewski-Baranski, ruski predstavnik dr. Vergun, Fran Saleški Finžgar, ki je poudaril predvsem velik pomen kulture in kulturnega povezovanja Slovanov, kajti "duševna vez naj družijo vse Slovane v znamenju kulturnega dela".³⁴ Navzoče sta pozdravila še slovaški predstavnik Matuš Dula in Poljak dr. Vladimir pl. Lewicki, medtem ko jih je v imenu hrvaških predstavnikov pozdravil Ljuba Babić alias Ksaver Šandor Gjalski,³⁵ ki je Slovence imenoval "predstraža slovanske misli", slovanska vzajemnost pa naj bi bila za Slovane najpomembnejša ideja.

³⁰ IV. shod slovanskih časnikarjev. *Soča*, 23. 5. 1902, št. 60.

³¹ IV. shod slovanskih časnikarjev. *Soča*, 22. 5. 1902, št. 59.

³² Prav tam.

³³ Prav tam.

³⁴ Slovanski časnikarski kongres v Ljubljani. *Slovenec*, 20. 5. 1902, št. 113.

³⁵ IV. kongres slavenskih novinarov u Ljubljani. *Obzor*, 20. V. 1902.

Ob zaključku pozdravnih ceremonij so sprejeli tudi predlog češkega novinarja Františka Hovorke, naj s srečanja pošljejo pozdrav slovanskima ministroma Pištaku in Rezku.

Za predsednika kongresa je bil izvoljen Slovak Matuš Dula, za podpredsednika pa František Hovorke in hrvaški pisatelj Ksaver Šandor Gjalski. Pred začetkom dela kongresa je imel župan Ivan Hribar navdušujoč govor, v katerem je, zavedajoč se velike odgovornosti pred javnostjo in oblastjo, pozval navzoče, naj se izogibajo vsemu, "kar bi nas dovedlo do kakega nesporazumljenja. Vodi naj vas vez bratska in stanovska do uspeha".³⁶

Shod je potekal po že utečenem programu in sklepi, sprejeti na njem, se niso dosti razlikovali od sklepov, sprejetih leto poprej v Dubrovniku. V sklepnih besedah so poudarili, da so pričakovali že več uresničenih dogovorov in predlogov. Glavna ovira je bila, so poudarili, da še niso uspeli ustanoviti oziroma organizirati skupnega organa, ki bi skrbel za uresničitev sprejetih dogovorov.

Med novimi predlogi je bil najbolje sprejet predlog čeških predstavnikov o ustanovitvi Splošne slovanske matice, ki naj bi širila in popularizirala "med vsemi Slovani misli slovanskega sorodnega pobratimstva in združenja." Obenem bi lahko matica prirejala popularna in poceni predavanja, izdajala knjige o življenju, zgodovini in literaturi vseh slovanskih narodov. Knjige naj bi tiskali "v vseh živečih slovanskih jezikih in, kolikor mogoče, tudi v narečjih".³⁷

Najpomembnejši dogovor navzočih novinarjev v Ljubljani je bil sklep o ustanovitvi Osrednje zveze slovanskih časnikarjev. Njena osrednja naloga bi bila "sklicevati sestanke v svrhu rednih in trajnih vezij med slovanskimi časnikarji, to je, časnikarske shode." Obenem naj bi zveza skrbel za vzajemno stanovsko podporo vsem članom, preučevali in izboljševali naj bi tiskovno zakonodajo in presojali v sporih med slovanskimi novinarji ali časniki. Za sedež zveze so predlagali Prago, glavna skupščina zveze pa bi se sestajala vsaj enkrat letno, najbolje v času kongresa. Predlog je bil skoraj soglasno sprejet, proti je bil edinele ruski predstavnik Dimitrij N. Vergun, ki je poudaril, da že obstoječe zveze – pri Čehih, Rusih in Poljaki – zadoščajo, ustanavljajo naj jih le tam, kjer jih še ni bilo. Predlagal je, naj slovanski novinarji od 4. shoda dalje vedno postavijo na dnevni red vsaj eno poročilo o narodno-gospodarskih in socialnih razmerah slovanskih narodov. O prvem predlogu Verguna niso razpravljali, drugi predlog pa so sprejeli soglasno.³⁸

Že naslednji dan so Čehi in Poljaki ustanovili

Zvezo čeških in poljskih novinarjev. Vanjo so se lahko včlanili le tisti novinarji, ki so že imeli svoja novinarska društva. Slovenski in rusinski novinarji svojih društev še niso imeli, zato jih je nova Zveza pozvala, naj jih čimprej ustanovijo. Za predsednika nove zveze so izvolili Poljaka Michala Czulinskega, njegov namestnik pa je postal Čeh Josef Holeček. Tudi za sedež te zveze so predvideli Prago. Toda Osrednja zveza slovanskih časnikarjev je bila formalno ustanovljena in dokončno potrjena šele leta 1908. Dne 18. decembra 1908 je notranje ministrstvo z odlokom št. 48044 odobrilo pravila zveze, ki je štela 282 članov, članice pa so bile zveze čeških, poljskih, slovenskih, moravskih in šlezjskih ter ruskih društev. Predstavnik Društva slovanskih književnikov in časnikarjev v odboru Osrednje zveze sta bila Rasto Pustoslemšek in Anton Trstenjak.

Med zanimivejšimi prispevki na ljubljanskem kongresu je bila gotovo diskusija Stjepana Radića, ki je predlagal, naj zbor naslovi na ministrskega predsednika Koerberja pritožbo glede poročanja nemških listov o dogajanjih v državnem zboru. Radićev predlog so soglasno podprli, ni pa znano, ali so pritožbo Koerberju zares poslali. Tudi Radićev predlog, naj bi slovanski novinarji takoj začeli z organizacijo političnih in novinarskih tečajev, kjer bi se slovanski novinarji medsebojno seznanjali z delovanjem in idejami slovanskih novinarjev, so soglasno sprejeli. Radić je predlagal, naj bi tečaji trajali tri mesece, potekali pa bi v različnih mestih. Teme bi prilagodili mestu, kjer bi tečaj potekal. Tako bi, na primer, v Zagrebu obravnavali predvsem jugoslovansko vprašanje, v Pragi nacionalno enotnost Čehov, v Krakovu poljske probleme, v Lvovu rusinske in na Dunaju rusko vprašanje. Radić je predloge po končanem shodu objavil v Slovanskem Přeledu.³⁹

Sprejeli so tudi predlog predstavnika in predsednika čeških nacionalnih socialistov Vaclava Klofača, naj se slovanski novinarji več ukvarjajo in pišejo o revnejših slojih svojih narodov, pa tudi, naj se na slovanske časnikarske shode povabi tudi slovansko delavstvo.⁴⁰

Shod v Ljubljani je potekal mirno in delovno; v ozadju pa so se zaostri la že tako velika nasprotja med katoliško in liberalno stranko. Ozadje razprtij med slovenskimi časnikarji je segalo v čas pred kongresom, ko so se začeli slovenski novinarji dogovarjati o ustanovitvi slovenskega oziroma jugoslovanskega novinarskega društva. Člani društva bi bili Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari. Toda prehiteli so jih katoliški novinarji, ki so 22. aprila 1902, tik pred kongresom, v Ljubljani ustanovili časni-

³⁶ Prav tam.

³⁷ IV. shod slovanskih časnikarjev. *Soča*, 23. 5. 1902, št. 60.

³⁸ Prav tam.

³⁹ S. Radić: Ke IV. sjezdu slovanskych novinaru v Lublani. *Slovansky Přeled*, IV, 1902, str. 372.

⁴⁰ Slovanski časnikarski kongres. *Soča*, 22. 5. 1902, št. 59.

Narodni dom v Ljubljani, kjer je potekal 4. vseslovanski kongres (ZAL, Fototeka).

karsko društvo za jugoslovanske pokrajine, imenovano Jugoslovansko krščansko časnikarsko društvo. Društvo naj bi združevalo samo vse "krščansko misleče novinarje", njihova naloga pa naj bi bila "izvršiti dana navodila krščanske zavesti med Slovenci", delovalo pa naj bi "z agitacijo za slovensko krščansko časopisje". Čeprav je bila ustanovitev društva zastavljena dokaj široko, se je verjetno zaradi pretirane enostranskosti zborovanja krščanskih novinarjev udeležilo le približno 70 slovenskih duhovnikov, ki so "v duhu programa II. slovenskega katoliškega shoda ustanovili jugoslovansko krščansko časnikarsko društvo".⁴¹ Najglasneje je proti ustanovitvi protestiral Andrej Gabršček, pooblaščenec osrednje Zveze slovanskih časnikarjev, saj je v novem društvu videl predvsem "strankarsko politično društvo, ki napoveduje boj časopisju, kateri ne nosi pečata 'krščansko'...". Poudaril je, da prav zato društvo "nima nič skupnega z nazori, naglašeni na dosedanjih shodih slovanskih časnikarjev, nič skupnega z Zvezo, kateri ne more pristopiti, ker je to le bojno društvo sredi velike družine slovanskih časnikarjev".⁴²

Čeprav se je vse to dogajalo tik pred ljubljanskim kongresom, na njem o tem niso razpravljali, toda spor se je vseeno zrcalil v časopisnih poročilih s kongresa. Na eni strani je liberalno časopisje napadalo katoliško, zlasti Slovence in Slovenski list. Menili so, da so klerikalci skušali shod izkoristiti v strankarske namene, saj so prav v tem

času najbolj strupeno kritizirali liberalno stranko in so posebno številko Slovence, sicer posvečeno kongresu, namenili obračunavanju z njim namesto ideji slovanske vzajemnosti. "Soča" je z zadovoljstvom ugotovila, da so bile "zlorabne nakane (so bile) tako očitne, da so jih umeli vsi slovanski gostje". V Soči tudi niso odobraval odločitve katoliške stranke, da s kongresa poroča Evgen Lampe, ki je bil znan po svojih dvomljivih in ne najbolj korektnih poročanjih. V dokaz so jim bile že štiri tožbe proti Lampetu zaradi hujskanja. Kot poročevalce bi raje videli Kalana, Žitnika, Ušeničnika ali Kreka, saj so bili to ljudje, ki bi shodu, Ljubljani in sami klerikalni stranki "prinesli več časti v vsakem pogledu ter bi odpadle težave".⁴³

Navzven se torej konflikti niso kazali – kar velja tako za slovenski katoliško-liberalni kot za medсловanski spor, torej za politična in nacionalna nasprotja med posamičnimi slovanskimi skupinami. Najbolj očitno, čeprav v poročilih v časopisju namenoma prikrito, sta se spopadla predstavnik Rusinov in Poljakov. Rusin Josip Andrejevič Mončarovski, predstavnik lista Galičanin iz Lvova, je glasno protestiral proti urednikovanju poljskih novinarjev v Lvovu in Krakovu. Poudaril je, da o Rusinih in njihovih problemih še vedno ne poročajo objektivno. Diskusija je bila verjetno zelo kratka, saj o kaki repliki poljskih novinarjev slovensko časopisje ni poročalo. Prav tako so se manjše iskricke pokazale tudi ob nastopu Verguna,

⁴¹ Anton Dermota, *Slovansky Prehled*, IV, 1902, str. 466.

⁴² Gabršček, *Goriški Slovenci II*, str. 131.

⁴³ Slovanski časnikarski kongres, Soča, 22. 5. 1902, št. 59.

ki je pohvalil bosansko-hercegovačke Srbe, ki da mu veskozi pošiljajo poročila o tamkajšnjih razmerah, s tem pa je izzval hrvaške predstavnike. Odgovoril mu je Josip Pasarić, ki je poudaril, da tu ne gre za "prekrasna poročila o Bosni in Hercegovini", marveč so to "tendenciozna poročila, ki izkrivljajo dejstva v škodo tamkajšnjih Hrvatov".⁴⁴

O shodu so poročali skoraj vsi slovenski časniki, eni bolj obširno, drugi manj. Zelo obširno, natančno in podrobno poročilo brez komentarja je objavil Laibacher Zeitung.⁴⁵ Stvarno in ne preveč podrobno je o shodu pisal Slovenski Narod, podrobneje pa je o shodu pisala Soča.

Katoliška stran, ki je že od prvega kongresa slovanskih časnikarjev leta 1898 "zamujala" pri vključevanju v "slovansko stvar", in njeno glasilo Slovenec sta v kongresu videla priložnost uveljaviti tudi svoje namere in težnje. Slovenec je o shodu poročal izredno obširno, naklonjeno in poudarjal predvsem skupno idejo vseh navzočih političnih struj, slovansko vzajemnost. V ideji so videli predvsem "zdravo etično podlago" in "resno voljo ljudstvu pomagati", prav to pa so odrekli slovenskim liberalcem, posebej Hribarju in Tavčarju. Slovenska liberalna prvaka naj bi namreč na shodu omenila tudi njihovo težnjo, naj bi avstrijski slovanski liberalci ustanovili "veliko slovansko liberalno stranko z istim programom kot je pri nas". Seveda je bilo to za slovenske katolike nesprijemljivo, kajti "povsod imajo slovanske stranke nekaj pozitivnega, vsaka nekaj koristnega... Edino liberalna ima negativno in edino načelo – proč s klerikalci."⁴⁶ Enega pomembnejših dosežkov shoda so videli v tem, da je nekaterim, med seboj sprtim Slovanom, uspelo najti nekaj skupnih točk, ki so jih zblížale. Omenili so, da so se sprva Poljaki in Rusi gledali dokaj "sovražno", toda, dlje so bili skupaj, manj je bilo med njimi napetosti in "pri slovesu v Postojni je že Rus nazdravljaval Poljaku. Tako so ginila nasprotja."⁴⁷ Sicer pa so slovenski katoliški novinarji najbolj pohvalno pisali o poljskih udeležencih. Med drugim tudi zato, ker so v času bivanja v Ljubljani obiskali tudi ljubljanskega knezoškofa, Marian Zdziechowski pa je na Krku obiskal škofa Mahniča.

Ljubljanskemu shodu je veliko pozornosti posvetila tudi kulturna revija Dom in svet. Urednik Fran Grivec je v shodu videl velik pomen za kulturno, gospodarsko in tudi novinarsko sodelovanje. Prav v druženju slovanskih novinarjev je videl veliko koristnega, predvsem so, je menil, shodi

omogočali tudi osebna spoznavanja, spoznavanje s specifičnimi razmerami v posamičnih deželah in kot napomembnejše z izmenjavo mnenj. Zapis v Domu in svetu je bil na Slovenskem eden redkih, v katerem je pisec posebej poudaril dejstvo, da so se v Ljubljani zbrali "avstrijski Slovani", ki so sicer med seboj že precej odtujeni in zato tudi neučinkoviti. Prav novinarsko sodelovanje bi lahko Slovanom preprečilo popolno odtujitev, kar bi obenem pomenilo presežanje razlik, ki so bile rezultat zgodovinskega razvoja in političnih razmer.⁴⁸ Največ simpatij so v Domu in svetu pokazali za poljske udeležence. Urednik Fran Grivec je bil izjemno zadovoljen, da so se shoda udeležili tudi poljski predstavniki, saj so se, kot je zapisal, za slovansko idejo začeli zanimati razmeroma pozno. O "obratu" Poljakov k slovanstvu je razmišljal že leto poprej, v Katoliškem obzorniku; pokazal je razumevanje za nezaupanje Poljakov, ki naj bi bilo posledica razmer in dejstva, da so "Poljaki za svoje ideje, za svojo vero in za svoj narodni obstanek prestali že toliko žrtve", in ni čudno, da so "radi nezaupni do onih, ki ne umejo njih položaja; tudi najboljši Poljaki so včasih neznosni v družbi takih Slovanov, ki ne poznajo poljskih razmer in poljskega značaja".⁴⁹ Grivčeve simpatije do Poljakov so se še poglobile po tem, ko je skupina poljskih izobražencev leta 1901 v Krakovu ustanovila t.i. Slovanski klub, ki ga je vodil eden udeležencev shoda v Ljubljani, Marian Zdziechowski. V splošnem je poljski obrat k slovanstvu v veliki meri spodbudil in za slovansko idejo motiviral slovenske katolike.

O shodu so obširno poročali hrvaški novinarji, med katerimi je imela največ pohvalnih besed prva ženska udeleženka slovanskih časnikarskih shodov, Marija Jurić Zagorka. Za Obzor je napisala, da je bilo povsod čutiti "pravo slovansko dobrodušnost", in pohvalila Slovence za izvrstno organizacijo. Navdušena je bila nad sprejemom ob prihodu, se čudila, kako ima lahko "tako majhen in reven narod" toliko energije za tako "veličasten sprejem", o ljubljanskem županu pa je zapisala, da je bil "duša vse te armade in središče, okrog katerega se je vse vrtelo". Navdušilo jo je tudi spoznanje, da so hrvaški kulturni delavci in književniki med Slovenci tako poznani in priznani, kar naj bi pomenilo tudi "višjo stopnjo slovanske solidarnosti – duševno enotnost (obeh) narodov".⁵⁰

⁴⁴ Agičić, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, str. 125.

⁴⁵ Der Kongress der Slawischen Journalisten in Laibach. *Laibacher Zeitung*, 20. 5. 1902, št. 113.

⁴⁶ Slovenski parlament. *Slovenec*, 24. 5. 1902, št. 117.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ F. Grivec, Slovanski časnikarski kongres. *Dom in svet*, XV, 1902, str. 380-381.

⁴⁹ F. Grivec, Slovanska ideja in Poljaki. *Katoliški obzornik*, 1902, št. 6, str. 219.

⁵⁰ Z., Dojmovi sa slavenskog kongresa. *Obzor*, 24. 5. 1902; 31. 5. 1902; 4. 6. 1902; 6. 6. 1902, v Agičić, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, str. 126-127.

*Hotel Union, pogled s Prešernovega trga,
razglednica odposlana leta 1906.
(ZAL, Fototeka, a.e. g 4-028-002)*

Najbolj kritično je o slovanskih časnikarskih shodih, ne le o ljubljanskem, poročal hrvaški politik Stjepan Radić. Poudaril je, da so shodi na eni strani priložnost, kjer bi lahko slovanski novinarji več prispevali k reševanju političnih vprašanj, "kaj-ti slovansko novinarstvo je povsem nesmiselno brez slovanske politike in slovanska politika ni mogoča brez slovanskega novinarstva". Čeprav so po njegovem mnenju kongresi postali "realnost slovanskega javnega življenja", so bili mnogi še vedno prepričani, da so to le stanovski shodi, s pomočjo katerih si mnogi slovanski novinarji skušajo priboriti pravice, ki si jih sicer ne morejo sami. Ne glede na kritične tone je Radić poudaril, da postajajo novinarski shodi vse bolj realni, in slovanska vzajemnost vse bolj jasna.⁵¹

Po uspešnem zaključku shoda je Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljana 23. maja 1902 deželnemu predsedstvu poslal podrobno poročilo o poteku kongresa. Orisali so potek dogodkov in

ob koncu posebej poudarili, da se je "kongres (se je) vršil mirno in dostojno, brez vsakih demonstracij", ter da so bili "govori na kongresu (so bili) stvarni in mirni".⁵²

Po končanem shodu so organizatorji pripravili izlet po Sloveniji. Slovanski novinarji so lahko občudovali Bled, Postojnsko jamo, se ustavili v Trstu in se razšli kot veliki prijatelji.

Tako kot na prejšnjih kongresih tudi v Ljubljani slovanski novinarji niso dosegli kakih velikih rezultatov; predvsem so se spoznavali, se pogovarjali in seznanjali s političnimi, gospodarskimi in kulturnimi razmerami. Osrednja misel in ideja, ki je prevevala vse dotedanje kongrese in bila tudi glavna vsebina poročil s kongresa, je bila krepitev medсловanskega sodelovanja, medсловanske vzajemnosti in solidarnosti. Velike besede, ki so jih mnogi pozabili takoj, ko so se soočili z domačimi vsakodnevnimi problemi. Prav tako niso mogli preseči vseskozi prisotnega in za uspešno promoviranje vseslovanstva nepogrešljivega protinestva, pri nekaterih tudi protižidovstva.

Kakorkoli že – mesto Ljubljana se je izkazalo za dobro organizacijo in gostoljubnostjo; tudi župan Hribar je bil na vse doseženo zelo ponosen, žal pa o kongresu v spominih ni pisal. Gostoljubnost Ljubljančanov in Hribarjeva velika popularnost med slovanskimi politikami in novinarji sta pripomogla k temu, da so slovanski časnikarji Ljubljano izbrali za svoje zborovanje še enkrat, leta 1908. In tudi takrat so iz Ljubljane odšli zadovoljni, z najboljšimi vtisi in mnogimi novimi, svežimi idejami.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – FDP : Arhiv Republike Slovenije, fond deželnega predsedstva
ZAL : Zgodovinski arhiv Ljubljane, Rokopisne knjige Ljubljane

ČASOPISI

Dom in svet
Laibacher Zeitung
Slovenski narod
Slovanski svet
Slovenec
Slovanský Přehled
Soča

⁵¹ Prav tam.

⁵² ARS – FDP, št. 14521, brez datuma.

LITERATURA

Agičić, Damir: *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*. Zagreb : IBIS Grafika, 2000.

Gabršček, Andrej: *Goriški Slovenci II*. Gorica, 1934.

Gantar Godina, Irena: *Neoslavizem in Slovenci*. Ljubljana : ZI FF, 1994.

Pustoslemšek, Rasto: Začetki stanovske organizacije slovenskih novinarjev (memoarski oris): Kako smo ustanovili svojo prvo stanovsko organizacijo? *Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937* (ur. B. Borko). Ljubljana : Jugoslovansko novinarsko združenje, slovenska sekcija, 1937, str. 243-262.

ZUSAMMENFASSUNG

Ljubljana als Gastgeberin des 4. gesamt-slawischen Journalistenkongresses im Mai 1902

Im Geiste der neuen slawischen Politik, deren Grundlagen der jungtschechische Politiker Karel Kramář formulierte, regten sich auch die slawischen Journalisten. Viele wiesen schon jahrelang auf die Vorherrschaft der deutschschreibenden Journalisten hin, die ihrer Ansicht nach, den gesamten österreichischen Raum beherrschten. Die Idee von einer einheitlichen slawischen Zeitung und Journalistenorganisation begann sich sofort nach dem beendeten gesamt-slawischen Kongreß im Mai 1898 zu realisieren, und zwar durch die Veranstaltung des 1. gesamt-slawischen Journalistenkongresses in Prag.

Nach diesem Treffen hielten die slawischen Journalisten alljährlich bis 1912 einen gesamt-slawischen Journalistenkongreß ab, jedesmal in einer anderen Stadt, eine Ausnahme bildeten nur Ljubljana und Prag, wo der Kongreß zweimal stattfand. So wurde der 4. gesamt-slawische Journalistenkongreß in Ljubljana zum ersten Mal im Mai 1902, zum zweiten Mal im September 1908 abgehalten. Auf dem 4. Kongreß 1902 trafen die slawischen Journalisten keine schicksalhaften Entscheidungen, immer stärker kam die Eingebundenheit in nationale bzw. lokale alltägliche Probleme zum Vorschein, was – ungeachtet der vielen guten Vorsätze und des allgemeinen Einverständnisses – dazu beitrug, daß sie ohne Wirkung blieben.

Die führende Persönlichkeit der Tagung war auf slowenischer Seite zweifelsohne der Ljubljanaer Bürgermeister Ivan Hribar, auf Seiten der Gäste trat der kroatische Politiker Stjepan Radić hervor, während Antun Jakić und der russische Publizist Vergun das besondere Interesse der Behörden weckten. Am Kongreß nahm eine große Zahl österreichischer slawischer Journalisten teil, während sich die nichtösterreichischen Journalisten nach ungeschriebener Regel am Treffen nicht beteiligten. Die in Ljubljana gefaßten Beschlüsse hoben sich nicht viel von denen ab, die ein Jahr zuvor in Dubrovnik angenommen worden waren. Nur der Vorschlag von Radić über die Einführung von Kursen für slawische Journalisten ließ einen Fortschritt im Bereich des slawischen Journalismus durchblicken.

Der Ruf Ljubljanas als einer gastfreundlichen Stadt wurde bestätigt, hoben doch die slawischen Journalisten in ihren Kommentaren vom Kongreß vor allem ausgezeichnete Organisation und Begleitveranstaltungen hervor.